

UDK: 7.0; 37.46 ;17; 1/1461-37.5

PEDAGOGIK TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA KLASTERLARINING ESTETIK TAMOYILLARI

Xusanov Bahodir Ergashevich

Falsafa fanlari doktori, dotsent.

Namangan davlat pedagogika instituti

e-mail: xbaxodir970@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0009-0008-4628-5220

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik ta'lim muassasalarida tarbiya klasterlarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida estetik tamoyillarning ahamiyati yoritilgan. Ta'lim jarayonida estetik muhitni yaratish, o'quvchi-yoshlarning badiiy didi, go'zallikni anglash qobiliyati va estetik tafakkurini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada estetik tarbiya bilan tarbiya klasterlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashning samaradorligi va estetik qadriyatlar tizimini shakllantirish yo'llari ilmiy asosda izohlangan.

Kalit so'zlar: pedagogik ta'lim, tarbiya klasteri, estetik tamoyillar, estetik tarbiya, go'zallik, estetik qadriyat, ijodiy muhit, o'quv jarayoni, shaxs kamoloti.

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация: В данной статье рассматривается значение эстетических принципов в формировании и развитии воспитательных кластеров в педагогических образовательных учреждениях. Анализируются вопросы создания эстетической среды в учебном процессе, формирования художественного вкуса, способности к восприятию красоты и эстетического мышления учащейся молодежи. Кроме того, раскрывается взаимосвязь между эстетическим воспитанием и системой воспитательных кластеров, эффективность применения современных педагогических технологий и пути формирования системы эстетических ценностей.

Ключевые слова: педагогическое образование, воспитательный кластер, эстетические принципы, эстетическое воспитание, красота, эстетические ценности, творческая среда, учебный процесс, развитие личности.

AESTHETIC PRINCIPLES OF EDUCATIONAL CLUSTERS IN PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation: This article explores the importance of aesthetic principles in the formation and development of upbringing clusters within pedagogical educational institutions. It analyzes the creation of an aesthetic environment in the educational process, the development of artistic taste, the perception of beauty, and the enhancement of students'

aesthetic thinking. The paper also examines the interrelation between aesthetic education and educational clusters, the effectiveness of applying modern pedagogical technologies, and the scientific foundations for shaping a system of aesthetic values.

Keywords: *pedagogical education, upbringing cluster, aesthetic principles, aesthetic education, beauty, aesthetic values, creative environment, educational process, personal development.*

KIRISH

Estetik tafakkur asosida shakllangan olamni estetik idrok etish va o'zlashtirish o'z davrida Yevropa mamlakatlari taraqqiyotiga ulkan ta'sir ko'rsatgan edi. Shu bois milliy taraqqiyotimizning estetik mohiyati ajdodlarimizning turmush tarzi va hozirgi ilg'or davlatlarning ijtimoiy sohada erishgan yutuqlari va tajribalariga asoslanadi. Ushbu metodologik asos tarbiya klasterlarining estetik tamoyillarini belgilab beradi. Estetik tarbiya insonning go'zallikdan hunuklikni, ulug'vorlikdan tubanlikni, fojeaviylikdan kulgulilikni ajrata olish qobiliyatlariga qarab belgilanadi. Garchand, didsizlik estetik munosabatlar jarayoniga havf soladigan g'ayriestetik hodisa bo'lmasada, lekin, u xalqni, millatni va hatto jamiyat fojeasini keltirib chiqarishi mumkin. [1] Bu fojea odamlarning chinakam san'at asarlariga bepisand munosabatida, "ommaviychilik madaniyati"ning turli ko'rinishlariga rag'bat bildirishida, bema'ni, hayosiz va axloqiy buzuvchilikni targ'ib qiluvchi adabiyotlarni o'qish, kino filmlarni tomosha qilishga ehtiyojning kuchayib borishida ko'rinadi. Aytish mumkinki, bunday holat o'z navbatida insonni hayot go'zalliklaridan bahramand bo'lishga, ma'naviyatni qudratli kuchga aylantirishga halaqit beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tarbiyada ayniqsa, estetik tarbiyada hayotning mazmuni va maqsadi muhim ahamiyatga ega. Gohida maqsad mavhum tushunchaga aylanib shaxsning tabiatiga mutlaqo zid bo'lgan holatlarni keltirib chiqaradi. Pirovardida inson bunday maqsadlarning ta'siridan zarar ko'radi. Odatda, bu holat hayotiy ideal fazilatlarining estetik munosabatlarga asoslanmasligi natijasida ro'y beradi. Estetik tarbiya o'zaro munosabatlarda fikr – maqsad – harakat – fikr uyg'unligini talab etadi. Tuyg'ulari xali shakllanib ulgurmagan, estetik didi risoladagidek bo'lmagan odam hayotiy qiyinchilik va tashvishlar qarshisida ojizlik qiladi va natijada yot g'oyalar ta'siriga

tushib qoladi. Ana shunday salbiy holatlarning paydo bo'lmashligi uchun ham san'at o'zini tobora insonga yaqinlashtirib boradi. Zero, chinakam san'at insonni bu xolatdan qutqara oladi, uni ma'naviy taxdidlardan himoyalaydi.

Tarbiya klasterlarining estetik tamoyillari quyidagilardan iborat:

Go'zallik va ulug'vorlikka asoslangan estetik idealni shakllantirish. Bu tamoyil insoniy fazilatlarining badiiy-estetik ideallariga chiroy bag'ishlaydi. Estetik g'oyalarning oliy maqsadi - inson, uning hayoti va shaxsiy daxlsizligi, erkinligi, shon-sharafi va qadr-qimmati, nafosati va estetik didini yuksaltirishga qaratilgan bo'lib, ularning asosiy mezonni go'zallik va ulug'vorlik bilan o'lchanadi. Sharq xalqlarida ma'naviy-madaniy omillarga, ulardan ijtimoiy taraqqiyotda foydalanishga intilish kuchli bo'lib, u tarixiy-madaniy paradigmaga aylangan. Shuning uchun ijtimoiy-ma'naviy jarayonlar davlatda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning tarkibiy qismi, yuksak ma'naviyatli yangi avlodni shakllantirish jamiyat islohotlarining natijasi, mezonni sifatida qoraladi.

Ilg'or estetik qadriyatlarni qayta tiklash. Ushbu tamoyil madaniy merosga munosabat, noyob tarixiy yodgorliklarni saqlash va ta'mirlash, xalqimiz tomonidan yaratilgan va milliy bo'yluk bo'lgan san'at asarlarini rivojlantirish va ularga yangicha jilo berish orqali o'z aksini topadi. Bu mustaqillikning estetik qadriyatga aylanishi va uning xalqimiz, millatimizning ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyot haqidagi orzu istaklarini real voqelikka aylantirishida keng imkoniyatlarning yaratilishi bilan belgilanadi. Ayniqsa, mustaqillikni estetik qadriyatga aylanishi milliy taraqqiyot jarayonida ma'naviy mezon vazifasini bajardi. Milliy estetik va axloqiy qadriyatlarning qaror topishi va ularning uyg'un rivojlanishi qonuniyatlariga doir fikrlarida Mukarram Nurmatova birinchilardan bo'lib mustaqillik tushunchasini oliy axloqiy va estetik qadriyat sifatida ko'rsatib o'tadi. Uning fikriga ko'ra "Aslida mustaqillik o'zining ma'no-mazmuniga ko'ra xalqimizning kundalik hayotidan joy olgan oliy axloqiy va esteik qadriyatdir. Buning mazmuni xalqimizga erkinlik berganligi, hayotiy adolatni qaror toptirganligi, yaxshilik eshiklarini ochib ulug'vorlik sari yuz tutganligi, barchani qahramonona mehnat va ijodga chorlagani bilan ifodalanadi." [2].

Qadimgi va zamonaviy madaniy boyliklarni, adabiyot va san'atni bilish hamda ko'paytirish. Mazkur tamoyil xalqning badiiy-estetik madaniyati va tarbiyasining o'ziga xosligini ifoda etuvchi vositalarni rivojlantirish orqali mamlakat hududida yashovchi xalqlarning milliy-estetik tafakkuri yuksaladi. Bugun dunyo xalqlari, davlatlari, madaniyatlari o'rtasidagi integrasion aloqalar shu darajada kengayib, umumsayyoraviy xususiyat kasb etmoqdaki, ular ayrim olgan ijtimoiy tuzum, davlat, jamiyat taraqqiyoti taqdiriga ham ta'sir qilmoqda. Davlatlararo munosabatlar, ayniqsa qo'shni davlatlarda kechayotgan o'zgarishlar, ularda yashayotgan kishilarning, aholining hayot tarzi ham lokal hodisa bo'lib qolmaydi, ular, albatta, yon-atrofdagi xalqlarga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun milliy taraqqiyotning estetik yo'nalishlari haqida gap ketganida ushbu tashqi omillarni ham hisobga olish kerak.

Ma'lumki, insoniyat tarixida g'oya va mafkuralar nihoyatda katta ahamiyat kasb etib kelgan. Jamiyat rivojida esa bunyodkorlik g'oyalarining o'ziga xos o'rni bor. Bunyodkorlik g'oyalari mohiyatan yurtni obod, xalq hayotini farovon qilishdek olijanob vazifalarni bajarishni maqsad qilib olganligi bilan ahamiyatlidir. Shu bois bunday g'oyalar bashariyat tamaddunga erishgan davrlardan buyon jamiyat hayotining ezgu g'oyalari sifatida yashab kelmoqda.

Moddiy boyliklarni yaratishda estetik mezonlar ustuvorligi. Bu tamoyil bevosita iqtisodiy madaniyat – estetik madaniyat – ma'naviy madaniyatning bir-biri bilan uzviy bog'liqligida amalga oshadi. Aytish kerakki, azaldan moddiy va ma'naviy omillar o'rtasida muayyan tafovutlar mavjud bo'lgan. Jumladan, ma'naviy omillar - ong, fikr, g'oya, maqsad, intilish, manfaat, ehtiyojlar, shuningdek turli hissiyot, hayajon, quvonch, iztiroblar va ularni harakatga keltiruvchi ruhiy quvvatlar, qobiliyatlar, iste'dodlar ham ijtimoiy va shaxsiy hayotda muhim rol o'ynaydi. Umuman taraqqiyot mana shu moddiy va ma'naviy omillarning biri-biriga bo'lgan to'xtovsiz ta'siridan iborat. Garchand, moddiy va ma'naviy omillar mohiyatan aynan bir-biriga teng bo'lmasa ham, ularning izchil birligi doimiy va mutlaq zarurdir. Faylasuf olim Tilab Mahmudovning fikriga ko'ra, odamzot paydo bo'lgandan beri ikki xil ehtiyoj bilan yashab keladi, ularning biri - moddiy talabot, ikkinchisi ma'naviy chanqoqlikdir, "har ikkalasi odamlarning turmush tarzini belgilaydi." [3] Bir so'z

bilan aytganda, milliy taraqqiyotning moddiy boyliklarni yaratishda estetik mezonlar ustuvorligi tamoyili tiriklik va hayot talabi bo'lgan moddiy va ma'naviy zaruratdan tashkil topgan ekan, ularning birinchisini ikkinchisidan ustun qo'yib bo'lmaydi. Zero, ikkalasi ham inson umrini bezaydi, ammo ularga munosabatda oqilona mezon bo'lishi kerak. [4].

Ta'kidlash joizki, moddiylik va ma'naviylik o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlamaslik, yoki aksincha, birinchisiga nisbatan ikkinchisiga zo'r berish nafaqat shaxs hayoti, balki jamiyat taraqqiyotida ham nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi. Ma'naviyatga yetarli e'tibor berilmasa, iqtisod iqtisod uchun degan tamoyil amaliyotga kirib, faqat moddiy foyda ko'rish ustuvorlik qila boshlaydi. Pirovardida inson kamolotidan, jamiyat rivojlanishining aniq vazifalaridan, maqsadlaridan ajralgan iqtisodiyot ma'naviyatni inkor qiladi. Aksincha, konkret insonning moddiy manfaatlari, turmush tarzi omillarini e'tibordan soqit qiladigan ma'naviyat esa iqtisodiy rivojlanishning manfaat-maqsadlaridan ajralib qoladi, boshqa sohalar hisobiga faqat bir sohada o'sish, rivojlanish amalga oshirilsa, ijtimoiy taraqqiyotdagi barqarorlikka putur yetadi. Zotan, E.Fromm aytganidek, "Sosializm faqat iqtisodiy rivojlanish to'g'risidagina o'ylagani uchun stalinizmni maydonga keltirdi" [5]

"Go'zallik g'oyadan iborat va g'oya tarzida anglanmog'i lozim"-deya uqtirgan olmon mumtoz faylasufi Georg Fridrix Hegel tabiatdagi go'zallikka nisbatan san'atdagi go'zallikning ustuvor ekanligini ta'kidlaydi. U mutlaq g'oya o'zlikni anglashning yuksak shakli bo'lgan san'atdagina go'zallik sifatida namoyon bo'ladi, degan edi. Chunki, san'at nafaqat voqelikni badiiy qiyofalar orqali aks ettiradi, balki voqelikdan-da yuksak bo'lgan hodisa hisoblanadi. Barcha hodisalarni moddiy asosdan tozalashga qodir bo'lganligi uchun ham san'at go'zallikni yarata oladi. Bu borada olmon klassik falsafasi vakili Xeorg Xegel tabiatdagi go'zallikni san'atdagi go'zallikka nisbatan quyi bosqichda turishini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, san'atning yaratuvchisi bo'lgan insonda ilohiy asos - ruh bor, u yaratgan san'at asariga o'sha ruh o'tadi. Tabiatdagi go'zallikka nisbatan san'atdagi go'zallikning ustuvorligi ham ana shu jihat bilan belgilanadi. Bu bilan faylasuf go'zallik mohiyatan

ilohiylik kasb etuvchi hodisa ekanligini, san'at mohiyatan ma'naviy hodisa ekanligini e'tirof etgan edi. [6].

XULOSA

Jamiyat taraqqiy etib borgani sari estetik tarbiyaga ehtiyoj ortib boraveradi. Biroq, insonning yashash sharoiti bilan uning o'sib borayotgan ehtiyojlarini, orzu-umidlarini, istaklarini doimo to'la-to'kis qondirib borishning imkoni yo'q. Shunga qaramay, inson ularni yaratish uchun intilib yashaydi. Inson narsalarning moddiy va ma'naviy olamini yaratishi natijasida ijtimoiy taraqqiyot ham shakllanib boradi. Biroq, bu jarayon shaxsning tuyg'usi, didi va idealini estetik jihatdan kamol toptirishni, milliy g'urur va milliy iftixor tuyg'ularini go'zallik talablariga muvofiqlashtirishni, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning estetik mohiyatini yosh avlod tafakkuriga singdirishni, milliy urf-odat va an'analarimizga estetik madaniyatimizning ko'rki sifatida jiddiy e'tibor qaratish kabi muhim ishlarni amalga oshirishni talab qiladi.

BIBLIOGRAFIYA

1. Adajian Th. On the Cluster Account of Art // British Journal of Aesthetics. 2003. N 43 (4). P. 379-385.
2. Nurmatova M. Shaxs kamolotida axloqiy va estetik qadriyatlar uyg'unligi. – Toshkent: "Universitet" nashriyoti, 2009. -99 b.
3. Maxmudov T. Estetika i duxovniye sennosti. -Tashkent: Shark, 1993. – 58 s.
4. Saifnazarov I. Iqtisodiy va ma'naviy manfaatlar uyg'unligi va barkamol inson tarbiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlod, 2002. - 7 b.
5. Fromm E. Insonning hozirgi holati //Jahon adabiyoti. –Toshkent, 2000. - № 3. – 109 b.
6. Gegel G. Estetika. V 4 x-t. -Moskva: Iskustvo. 1971, T.3.-312 s.